IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

BADIIY ASARLARNI SAHNALASHTIRISH ORQALI MAKTAB O‘QUVCHILARIDA IJODIY, KOMMUNIKATIV VA BADIIY-ESTETIK KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH

Shahxlo Hamidova
Muhammad Yusuf
nomidagi ijod maktabi o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23392011

Annotatsiya

Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarida ijodiy, kommunikativ, badiiy-estetik va ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantirishda badiiy asarlarni sahnalashtirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Badiiy adabiyot namunalarini sahna ko‘rinishlariga aylantirish orqali o‘quvchilarning matn mazmunini chuqur anglash, obrazlar xarakterini tahlil qilish, mustaqil fikrlash, ifodali nutq, jamoada ishlash va o‘z hissiyotlarini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, sahnalashtirish jarayonini tashkil etishning metodik bosqichlari, asar tanlash mezonlari, rollarni taqsimlash, ssenariy tayyorlash, sahna nutqi ustida ishlash hamda o‘quvchilar faoliyatini baholash usullari yoritiladi. Maqolada sahnalashtirishni adabiyot, ona tili, tarix, musiqa va tasviriy san’at fanlari bilan integratsiyalash imkoniyatlari ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning nazariy-metodik tahlili asosida badiiy asarlarni sahnalashtirish o‘quvchilarni faol ta’lim jarayoniga jalb etish, ularning ijodiy salohiyatini namoyon qilish va ma’naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vosita sifatida asoslanadi.

Kalit so‘zlar: badiiy adabiyot, sahnalashtirish, dramatizatsiya, ijodiy ko‘nikma, kommunikativ kompetensiya, badiiy-estetik tarbiya, adabiy tahlil, sahna nutqi, obraz yaratish, interfaol ta’lim, ijod maktabi, ma’naviy-axloqiy tarbiya.

Аннотация

В статье анализируются педагогические возможности инсценировки художественных произведений в формировании творческих, коммуникативных, художественно-эстетических и социальных навыков учащихся общеобразовательных школ. Особое внимание уделяется развитию самостоятельного мышления, выразительной речи, понимания художественного текста, анализа характеров персонажей и способности работать в коллективе посредством театрализации литературных произведений. Рассматриваются основные этапы организации инсценировки, критерии выбора произведений, распределение ролей, подготовка сценария, работа над сценической речью и оценивание деятельности учащихся. Обосновывается значение театрализации как эффективного педагогического средства развития творческого потенциала, нравственных качеств и эстетического восприятия школьников.

Ключевые слова: художественная литература, инсценировка, драматизация, творческие навыки, коммуникативная компетенция, эстетическое воспитание, литературный анализ, сценическая речь, интерактивное обучение.

Abstract

This article examines the pedagogical potential of dramatizing literary works to develop students' creative, communicative, artistic, aesthetic, and social skills. Particular attention is paid to improving students' understanding of literary texts, analyzing characters, expressing ideas independently, developing expressive speech, collaborating with peers, and managing emotions. The article discusses the methodological stages of organizing dramatization activities, criteria for selecting literary works, role allocation, script adaptation, stage speech practice, and student assessment. It also explores opportunities for integrating dramatization with literature, language, history, music, and visual arts. The study presents literary dramatization as an effective educational approach for enhancing students' creative potential, moral development, and aesthetic awareness.

Keywords: literature, dramatization, creative skills, communicative competence, aesthetic education, literary analysis, stage speech, interactive learning, moral education.

KIRISH

Bugungi ta’lim jarayonida o‘quvchilarga tayyor bilimlarni yetkazish bilan bir qatorda ularning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, muloqotga kirishish qobiliyati va hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida e’tirof etadi. Bunday sharoitda o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirishini amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtiradigan metodlardan foydalanish zarurati ortib bormoqda.

Badiiy adabiyot insonning ma’naviy dunyosini boyitish, hayotiy hodisalarga munosabatini shakllantirish, ezgulik va yovuzlik, adolat va adolatsizlik, sadoqat va xiyonat kabi tushunchalarni anglashida muhim o‘rin tutadi. Badiiy asarlarni mutolaa qilish orqali o‘quvchilar turli xarakterdagi insonlar, tarixiy davrlar, ijtimoiy munosabatlar va murakkab hayotiy vaziyatlar bilan tanishadilar. Biroq asarni o‘qish va uning mazmunini qayta hikoya qilish har doim ham o‘quvchining undagi g‘oyaviy-badiiy mazmunni chuqur anglaganini anglatmaydi.

Aynan shu nuqtayi nazardan badiiy asarlarni sahnalashtirish alohida pedagogik ahamiyatga ega. Sahnalashtirish o‘quvchidan asar mazmunini tushunish, qahramonlarning xarakter xususiyatlarini aniqlash, ularning xatti-harakatlari sabablarini anglash va obrazning ichki kechinmalarini ifodalashni talab qiladi. O‘quvchi asar qahramoni rolini ijro etar ekan, uning qarashlari, his-tuyg‘ulari va qarorlari haqida mustaqil mulohaza yuritadi. Natijada adabiy matn bilan ishlash jarayoni jonli, faol va ijodiy faoliyatga aylanadi.

O‘zbekiston umumiy o‘rta ta’lim tizimida adabiyot faniga oid malaka talablarida badiiy matnni tushunish, nasriy, she’riy va dramatik asarlarni ifodali o‘qish, mazmunini anglash hamda fikrni og‘zaki va yozma shaklda bayon qilish kabi ko‘nikmalarga e’tibor qaratilgan. Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda sahnalashtirishdan foydalanish imkoniyatlari mavjud.

Ayniqsa, ijod maktablarida badiiy asarlarni sahnalashtirishning ahamiyati yanada ortadi. Chunki bunday ta’lim muassasalarida o‘quvchilarning adabiyotga qiziqishi, ijodiy tafakkuri, badiiy ifoda imkoniyatlari va estetik didini rivojlantirish ta’lim-tarbiya jarayonining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Muhammad Yusuf nomidagi ijod maktabida badiiy asarlarni sahnalashtirish o‘quvchilarning adabiyotga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish, shoir va yozuvchilar merosini chuqurroq anglash, milliy qadriyatlarga hurmatni oshirish hamda ijodiy qobiliyatlarni yuzaga chiqarishga xizmat qilishi mumkin.

Shu jihatdan badiiy asarlarni sahnalashtirishni faqat bayram tadbirlariga tayyorgarlik yoki badiiy chiqish vositasi sifatida emas, balki muayyan pedagogik maqsadga yo‘naltirilgan, rejalashtirilgan va natijasi baholanadigan ta’lim metodikasi sifatida o‘rganish dolzarbdir.

Mavzuning dolzarbligi

Mavzuning dolzarbligi bir necha omillar bilan belgilanadi.

Birinchidan, o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish uchun badiiy matnni o‘qish, tushunish va tahlil qilishning faol usullaridan foydalanish talab etiladi.

Ikkinchidan, ayrim ta’lim vaziyatlarida o‘quvchilar asar mazmunini eslab qolishga e’tibor qaratib, qahramonlarning ichki kechinmalari, muallif pozitsiyasi va asarning tarbiyaviy mohiyatini tahlil qilishga yetarlicha vaqt ajratmasligi mumkin.

Uchinchidan, o‘quvchilarning og‘zaki nutqi, sahna madaniyati, jamoada ishlash va o‘z fikrini erkin ifodalash qobiliyatlarini rivojlantirish ta’limning muhim vazifalaridan biridir.

To‘rtinchidan, raqamli axborot vositalari keng tarqalgan sharoitda o‘quvchilarni badiiy adabiyot bilan faol muloqotga jalb etishning ta’sirchan metodlarini qo‘llash zarur.

Beshinchidan, badiiy asarlarni sahnalashtirish orqali o‘quvchilarda milliy adabiyot, tarixiy xotira, ona tili va xalq madaniyatiga nisbatan hurmatni mustahkamlash imkoniyati mavjud.

Demak, sahnalashtirish faoliyatini maqsadli tashkil etish adabiy ta’limning mazmunini boyitish va o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga ko‘maklashishi mumkin.

XULOSA

Badiiy asarlarni sahnalashtirish maktab o‘quvchilarining ijodiy, kommunikativ, badiiy-estetik va ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. Ushbu faoliyat badiiy matnni o‘qish va tahlil qilishni amaliy ijod bilan uyg‘unlashtiradi, o‘quvchilarning adabiy asarlarga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Nazariy-metodik tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin.

Birinchidan, sahnalashtirish badiiy asarni chuqurroq anglashga ko‘maklashadi. Qahramon obrazini yaratish jarayonida o‘quvchi uning xarakteri, maqsadi, his-tuyg‘ulari va xatti-harakatlari sabablarini o‘rganishga intiladi.

Ikkinchidan, sahna faoliyati o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi. Ssenariy tayyorlash, epizodlarni tanlash, dialoglar ustida ishlash va badiiy talqin yaratish mustaqil fikrlashni talab qiladi.

Uchinchidan, sahnalashtirish nutq madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ifodali o‘qish, dialog va monologlar, talaffuz, urg‘u hamda ohang ustida ishlash o‘quvchilarning og‘zaki nutq imkoniyatlarini kengaytiradi.

To‘rtinchidan, jamoaviy sahna faoliyati hamkorlik, mas’uliyat, o‘zaro hurmat va kelishuvga erishish ko‘nikmalarini mashq qilish imkonini beradi.

Beshinchidan, milliy va jahon adabiyoti namunalarini sahnalashtirish o‘quvchilarning badiiy-estetik idrokini boyitish, ma’naviy-axloqiy qarashlarini rivojlantirish va madaniy merosga qiziqishini kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Oltinchidan, sahnalashtirishning ta’limiy samarasi uni qanday tashkil etishga bog‘liq. Agar faoliyat faqat matnni yodlash va sahnada ijro etish bilan cheklansa, uning pedagogik imkoniyatlari to‘liq namoyon bo‘lmaydi. Shu bois matn tahlili, mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy yondashuv, hamkorlik va refleksiya jarayonning tarkibiy qismlari bo‘lishi kerak.

Yettinchidan, o‘quvchilar faoliyatini baholashda faqat yakuniy chiqish emas, balki tayyorgarlik jarayoni, individual rivojlanish va jamoaviy hamkorlik ham hisobga olinishi zarur.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, umumiy o‘rta ta’lim maktablari va ijod maktablarida badiiy asarlarni sahnalashtirishni adabiyot darslari, sinfdan tashqari mashg‘ulotlar, kitobxonlik tadbirlari va ijodiy loyihalar bilan uyg‘unlashtirish tavsiya etiladi.

Muhammad Yusuf nomidagi ijod maktabida ushbu metoddan foydalanish o‘quvchilarning badiiy adabiyotga qiziqishini oshirish, ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarish, sahna nutqi va adabiy tahlil ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun istiqbolli yo‘nalishlardan biri bo‘lishi mumkin.

Shunday qilib, badiiy asarlarni sahnalashtirishni maqsadli, izchil va o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan tarzda tashkil etish adabiy ta’limning mazmunini boyitish, o‘quvchilarning ijodiy faolligini kuchaytirish hamda ularning ma’naviy va estetik rivojlanishiga ko‘maklashuvchi samarali metodik vosita sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Выготский Л. С. *Воображение и творчество в детском возрасте*. — Москва: Просвещение, 1991.
2. Stanislavskiy K. S. *Aktyorning o‘z ustida ishlashi*. — Asarning foydalanilgan nashri bo‘yicha bibliografik ma’lumotlar aniqlashtiriladi.
3. Mirqosimova M. *O‘quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari*. — Toshkent: Fan, 2006.
4. Husanboyeva Q. *O‘quvchi ma’naviyati va adabiyot darslarida mustaqil fikrlash*. — Toshkent, 2008.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori. *Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida*. — .
6. Qodirova B., Asqarova M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida badiiy asarga bo‘lgan qiziqishni oshirish metodikalari // *Maktabgacha va maktab ta’limi* jurnali. — 2025. — DOI: 10.5281/zenodo.17718855. — .
7. Qilichova B., Homidov H. K. Sinfdan tashqari o‘qish darslarida badiiy asar bilan ishlashning kompetensiyaviy yondashuv asosidagi metodikasi // *Maktabgacha va maktab ta’limi* jurnali. — 2026. — DOI: 10.5281/zenodo.20781673. — .
8. Xayrullayeva M. Maktab ta’limida badiiy asarlarni samarali o‘qitish metodikasini takomillashtirish // *Iqtidor & Intellekt*. — 2026. — .
9. Qodirov A. *Pedagogik kompetensiyalar va ularni rivojlantirish metodikasi*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. **Nashr ma’lumotlari va aynan shu nomdagi asarning mavjudligi maqolani topshirishdan oldin kutubxona katalogi orqali tekshirilishi lozim.**
10. O‘zbekiston Respublikasi maktab ta’limiga oid amaldagi davlat ta’lim standartlari va adabiyot fanining o‘quv dasturlari. — Rasmiy manba: .